

Gender, equality and welfare states

Diane Sainsbury

Cambridge (University Press) 1996

258 blz. 258, f 55,75

Het analyseren van verzorgingsstaten vanuit een genderperspectief is populair. In uiteenlopende studies worden verschillen en overeenkomsten tussen verzorgingsstaten geïnventariseerd, worden classificaties aangebracht en wordt getheoretiseerd over achtergronden en betekenis. Het boek van Sainsbury past in deze onderzoekslijn. In dit boek staat in feite één vraag centraal, namelijk hoe worden mannen en vrouwen 'benoemd' in verschillende welvaartsstaten.

Het boek bestaat uit vier delen. Het eerste deel beoogt de inmiddels rijke literatuur rond verzorgingsstaten in kaart te brengen en het gaat Sainsbury daarbij zowel om het *mainstream* onderzoek, als om de feministische kritiek daarop. Uit de analyse van de *mainstream* literatuur worden in eerste instantie 11 *dimensions of variations* gedestilleerd. Het gaat bijvoorbeeld om het aandeel van het nationaal inkomen dat wordt besteed wordt aan sociaal beleid; de wijze van financiering (belastingen of premies) en de ideologie van staatsinterventie (minimaal of optimaal). Vervolgens wordt de feministische kritiek ontleed. Dat resulteert in een inventarisatie van *gender relevant dimensions of variations*, zoals de gezinsideologie; de systematiek van de belastingen (gezinssysteem of geïndividualiseerd); de organisatie van de zorg (privaat of publiek) en de aard van de zorgarbeid (betaald of onbetaald). Deze dimensies kennen hun extremen enerzijds in het kostwinnersmodel en anderzijds in het geïndividualiseerde model. Een geïndividualiseerd systeem van rechten en plichten staat hier tegenover een systeem dat is opgebouwd vanuit het gezin, met een strikte seksespecifieke arbeidsdeling tussen kostwinners en koesterers.

Vanuit dit algemene kader, concentreert Sainsbury zich vervolgens op één cruciale dimensie: de rechtsaanspraak. In het *mainstream* onderzoek wordt hier over het algemeen een onderscheid gemaakt naar behoefte, arbeidsmarktstatus en burgerschap. Het verschil in rechtsaanspraak is bijvoorbeeld een belangrijke onderscheidende factor in het werk van Esping-Andersen, die behoefte als centraal criterium ziet in de liberale verzorgingsstaat, arbeidsmarktstatus in het conservatieve Bismarcksiaanse systeem en burgerschap in de sociaal-democratische verzorgingsstaat. Geïnspireerd op de feministische kritiek zet Sainsbury hier een andere indeling tegenover, namelijk de rechtsaanspraak van echtgenote, moeder en werker.

Deze drie rechtsaanspraken worden verder uitgewerkt in deel twee en toegepast op Nederland, Zweden, de Verenigde Staten en Groot-Brittannië. Voor Nederland beschrijft Sainsbury bijvoorbeeld hoe vooral in de eerste decennia na de Tweede Wereldoorlog de rechten en

plichten van vrouwen waren verbonden met hun rol als echtgenote. Vrouwen waren uitgesloten van de AOW en AAW en hun rechten in het geval van werkloosheid waren beperkt. In geval van ziekte waren ze indirect via hun man verzekerd. Het gezinsdenken wordt ook duidelijk uit het feit dat de man, als hoofd van het huishouden, aanspraak had op kinderbijslag. Dit staat in schril contrast tot de situatie in Zweden, waar de rechtsaanspraak is gebaseerd op burgerschap en zorg. Het Zweedse resultaat is een geïndividualiseerd systeem van rechten en plichten, waarbij het niet gaat om de sociale status als echtgenote maar om de activiteiten die worden verricht, bijvoorbeeld de zorg voor kinderen. Kinderbijslag wordt dan ook niet aan de vader betaald, maar aan de moeder als eerst verantwoordelijke. Een dergelijke analyse geeft een heel andere indeling van de door Sainsbury onderzochte landen dan traditioneel gebruikelijk binnen het *mainstream* onderzoek. Op basis van het werk van Esping-Andersen bijvoorbeeld lijken Nederland en Zweden niet zo ver van elkaar te liggen en kunnen beide landen worden samengenomen als voorbeelden van tamelijk genereuze verzorgingsstaten. In de indeling van Sainsbury hebben Nederland en Zweden eerder tegenovergestelde systemen, waarbij Nederland het meest gefamiliseerde en Zweden het meest geïndividualiseerde systeem kent; Groot-Brittannië en Amerika worden ergens halverwege geplaatst.

In deel drie verschuift de invalshoek. Het gaat niet langer om de vraag hoe verschillende verzorgingsstaten vrouwen 'positioneren', maar veel meer om de gevolgen van deze verschillen voor de relatieve positie van mannen en vrouwen. Opnieuw wordt deze vraag beantwoord door zorgvuldig na te gaan hoe de verschillende principes van rechtsaanspraak – behoefte, arbeidsmarktstatus en burgerschap – de rechten en plichten van mannen en vrouwen definiëren en resulteren in een zekere sociale gelaagdheid. Sainsbury waarschuwt hierbij voor een al te groot optimisme: de toenemende arbeidsmarktparticipatie van vrouwen betekent bijvoorbeeld niet dat vrouwen nu op basis van betaalde arbeid dezelfde rechten krijgen toebedeeld: vaak worden aanvullende eisen gesteld, bijvoorbeeld met betrekking tot de duur en de omvang van de aanstelling. Gegeven deze verschillen tussen mannen en vrouwen is ook het herverdelende effect van de verzorgingsstaat verschillend voor mannen en vrouwen. Vrouwen hebben bijvoorbeeld een grotere kans op armoede dan mannen. In deel vier ten slotte worden twee specifieke vragen gesteld, namelijk wat er in de vier onderzochte landen is gebeurd met de regelgeving op het terrein van de gelijke behandeling en wat de gevolgen zijn van het

algemene streven om de invloed van de overheid te beperken. Opvallend genoeg ziet Sainsbury in de recente ontwikkelingen geen tendens tot convergentie. Ondanks de Europese eenwording en de toenemende mondialisering van de economie zijn er nog steeds aanmerkelijke verschillen in de sociale rechten en plichten die ten aanzien van mannen en vrouwen worden gedefinieerd.

Het boek heeft enkele belangrijke kwaliteiten. Zo is er sprake van een zorgvuldige analyse, een heldere schrijfstijl en een overtuigende presentatie. Deze helderheid en zorgvuldigheid komen deels voort uit het feit dat het boek een mooie balans kent tussen theorie en empirie. Er is geen overdreven aandacht voor theorie in die zin dat de landenstudies verworden tot cases die de theorie moeten staven, anderzijds is het ook niet zo dat het uitsluitend gaat om beschrijvende analyses; het gaat hier bijvoorbeeld niet om een monografie van de sociale zekerheid in Nederland. Tegelijkertijd stelt het boek teleur en dat komt vooral omdat een slothoofdstuk ontbreekt. Juist de goede verhouding tussen detail en hoofdlijn, tussen theorie en empirie rechtvaardigt een slothoofdstuk waarin alle draden nog een keer worden samengevoegd. Na de laatste pagina blijft de lezer nu enigszins met de brokstukken zitten, in plaats van met een mooi conceptueel schema, dat ook voor vervolgonderzoek bruikbaar zou kunnen zijn.

In dit opzicht vormt het boek een mooie illustratie van de sterke en zwakke punten van vergelijkend onderzoek 'as a means of exploration'. Deze term is afkomstig van Castles (1989) die een dergelijke benadering afzet tegenover vergelijkend onderzoek 'as a means of explanation'. De laatste benadering was vooral populair in de jaren zestig en zeventig en gaat om het verklaren van een bepaalde variabele uit een scala van onafhankelijke variabelen. Het doel is sterk gericht op het vinden van regelmatigheden en de antwoorden zijn meestal gegeven in termen van covariantie. Op deze manier geven ze inzicht in de vraag in welke mate een bepaald fenomeen gerelateerd is aan andere factoren. Ergens halverwege

de jaren tachtig echter verandert de inzet van vergelijkend onderzoek. Het gaat steeds minder om regelmatigheden en steeds meer om verschillen, om anomalieën of 'critical cases'. Vergelijkend onderzoek wordt kortom een manier van 'exploration' in plaats van 'explanation'. Castles noemt twee verklaringen voor deze ontwikkeling. Enerzijds bestaat er een zekere onvrede omtrent de resultaten die worden bereikt, anderzijds wil men niet langer afhankelijk zijn van brede statistische aggregaten en wilde men andere, fijnmaziger vragen kunnen stellen.

En dat stellen van fijnmazige vragen is precies wat Sainsbury doet. In de inleiding stelt ze dat haar theoretische ambities gericht zijn op het confronteren van de *mainstream* literatuur met de feministische literatuur in een poging de tekortkomingen van beiden te overstijgen. Direct daarop volgt de opmerking dat de empirische inzet van het boek de invloed is van verzorgingsstaten op de positie van vrouwen. Letterlijk: 'what differences do welfare state variations make for women' (blz. 2). De vraagstelling is dus niet gericht op verklaren, maar op inventariseren en conceptualiseren. De uitkomsten van het ene land vormen steeds de spiegel voor de uitkomsten van andere landen en nuanceren al te stellige uitspraken. Vergelijkend onderzoek wordt hier dan ook niet zozeer gebruikt om vragen beantwoord te krijgen, als wel om vragen scherper te krijgen. Enerzijds is dat een heel loffelijk streven. Anderzijds duikt hier de klassieke vraag op naar het systeem in al deze verschillen; naar de achtergronden en de regelmatigheden. In dat opzicht is het ontbreken van een slothoofdstuk ook meer dan een toevallige bijkomstigheid; het lijkt de prijs die moet worden betaald voor de gekozen werkwijze.

Janneke Plantenga

Castles, F.G (1989). *Comparative history of public policy*. Cambridge: Polity Press.

Who dominates when? Assymetrical patterns of influence among Dutch husbands and wives

Michel van Berkel

Nijmegen (uitgave in eigen beheer), 1997

172 blz., f 25,-

Te bestellen bij KUN, Sociologie, Postbus 9104,
6500 HE Nijmegen

Who dominates when? Een spannende titel! Wanneer domineert wie in de huwelijkse relatie? De centrale vraag van dit proefschrift is of vrouwen sterker worden beïnvloed door de sociale positie van hun man dan door hun eigen sociale positie. Met andere woorden: zou het zo zijn dat op een aantal terreinen, ondanks de voort-

schrijdende vrouwenemancipatie, verschillen tussen vrouwen sterker worden bepaald door kenmerken van hun echtgenoot dan door hun eigen kenmerken? Een vraagstuk dat direct raakt aan thema's binnen vrouwenstudies.

De stelling dat mannen binnen het huwelijk de gedra-